

2 Karaktärisering av kyrkoanläggningen

2.1 Kyrkomiljön

Sockennamnet har växlat genom tiderna, under perioden 1885-1952 var det Husby-Lyhundra och sedan kommunreformen 1952 Husby-Sjuhundra. Tidvis har socknen också kallats Husby-Skederid, respektive östra och västra Skederid. Sammanblandningen med Skederid kan förklaras av att Skederid varit annex till Husby-Sjuhundra.

Husby-Sjuhundra kyrkoanläggning består av kyrka och kyrkogård, i kyrkogårdens sydöstra hörn ligger en ekonomibyggnad med rödfärgad träfasad byggd 1971. Intill kyrkoanläggningen finns den f d klockarbostaden som nu fungerar som församlingshem. Söder om kyrkan var tidigare folkskola och ytterligare söderut, på andra sidan ån låg frikyrkolokal och fattighus. Prästgården är belägen i Husby by.

Kyrkan är vackert belägen i en sydsluttning. När kyrkan anlades var det ca 150 meter till sjön som låg nedanför.

Kring kyrkan finns en stor mängd runstenar och runstensfragment som ristats som gravstenar under kristen tid vilket antyder att det funnits en begravningsplats och troligen en träkyrka på platsen innan nuvarande kyrka byggdes.

2.2 Kyrkan

Husby-Sjuhundra kyrkas ursprung är en tidigmedeltida gråstenskyrka uppförd med ett smalare kor med absid samt med västtorn. Från denna kyrka återstår idag långhusets mittdel. Koret med absid revs antagligen i slutet av 1200-talet och ersattes med ett rakt avslutat kor, jämnhögt och jämbrett med långhuset. Ombyggnad av romanska absidkyrkor på detta sätt var mycket vanligt från 1200-talets senare del då salskyrkoplanen introducerades i Sverige. Planformen blev dominerande fram till 1600-talet. Bland de första exemplen är domkyrkan i Strängnäs och Skokloster kyrka, båda prestigefyllda kyrkobyggen som fungerande som förebild. Sakristian byggdes i slutet av 1200-talet eller 1300-talets första årtionden. Yttermurarna är likt resten av kyrkan uppförda i gråsten. Sakristian har gotländska drag med valv som är slaget av stenflis och har stora likheter med valven i andra kyrkor i Roslagen vars sakristior byggdes av gotländska hantverkare, bl a Riala och Lohärad. 1728 revs västtornet och kyrkan byggdes ut åt väster då långhuset förlängdes.

Genom de många utbyggnaderna har kyrkan fått en långsmal form som är tydligast interiört samt exteriört från norr. På sydsidan maskerar tornet intrycket. Även höjden maskeras av tornet, främst från gavlarna framgår kyrkans höjd och branta takresning.

Murarna är av gråsten, tegel förekommer där det varit konstruktivt befogat kring dörrar, fönster, valv och murkrön, tegelorneringar saknas helt. Den ursprungliga kyrkan uppvisar grund och hörnstenar av sandsten vilket är mer påkostat än vad som var vanligt.

Takresningen har gjorts brantare på 1400-talet, alla tak är spåntäckta.

Vapenhuset i söder som nu utgör nederdel i tornet är byggt under senmedeltid. År 1806 hade klockstapeln av trä blåst omkull och man beslöt att bygga ett klocktorn över det gamla

vapenhuset. Konstruktionen kan ses som en variant av klockstaplarna i Rö och Skederid som byggdes på gamla stigluckor. Över vapenhusets gråstensmurar slogs en våning av tegel som är lätt att urskilja genom den tunna putsen. Klockvåningen är av trä, utvändigt klädd med brädpanel och med en fristående klockbock. Klocktornet täcks av ett flackt tälttak och kröns av ett förgyllt kors stående på ett klot.

Fönsteröppningarna är stickbågiga, de flesta fick sin nuvarande form och storlek vid mitten av 1800-talet. De två östligare fönstren på norra sidan förstörades först 1888. Norra sidan av kyrkan saknade på sedvanligt sätt fönster under medeltiden. Norrfönster togs upp i omgångar från 1720-talet till 1750-talet. Vid den restaurering som gjordes 1968-1971 under ledning av arkitekt Uno Söderberg ansågs fönstren ge alltför stort ljusinsläpp och nya fönstersnickerier med en grov tvärpost samt gröntonade glas sattes in för att ge en mörkare interiör. Sakristians fönster har byggnadshistoriskt värde då det fick sin form på 1700-talet, trol 1773 och har bevarat även snickerier, glasning och yttre smidesgaller sedan dess. Fönstret bakom i koret bakom altaret bidrar till perspektivet och upplevelsen av ett långsmalt rum i kyrkan.

Dörren i väster är huvudingång. Portalen som fick sin form då kyrkan byggdes ut åt väster 1728 breddades 1931, dörrblad och omfattningen i putsrustik utformades enligt de befintliga. Vindfånget med marmorerad döbattangdörr tillkom 1922. Även dörrarna till vapenhuset är betydelsebärande. Den smala dörren med rundbågig sandstensomfattning mellan långhus och vapenhus är den ursprungliga ingången i oförändrad storlek, dörrbladet är dock sentida. Vapenhusets ytterdörr med tvåsprängig rundbågig oregelbunden form och ett dörrblad sammansatt av bara tre breda plankor har hög ålder och kan vara ursprunglig sedan vapenhuset byggdes. Vapenhuset har idag en museal karaktär då det används sparsamt och rymmer bl a delar av medeltida altarskåp och en dopfont.

Kyrkorummet är ljusst och utgör tillsammans med snickerierna en god representant för hur man med de medel som stod till buds förändrade kyrkorummen enligt klassicistiska arkitekturideal under 1600- och 1700-talet. De åtgärder som gjordes i Husby-Sjuhundra kyrka för att efterlikna tidens ideal känns igen från flertalet medeltidskyrkor. Fönster togs upp, väggar och valv vitkalkades och snickerier i stilar med klassicistiskt formspråk tillkom. Liksom i Husby byggdes på många håll även ingång i väster vilket gjorde kyrkorummet mer symmetriskt.

Fragment av kalkmålningar finns bevarade i koret och på norra långhusväggen.

Valven är ribbvalv och korvalvet är som brukligt markerat med ett mer komplicerat valv, i Husby-Sjuhundra är ribborna även profilerade.

Snickerierna har mestadels tillkommit under 1700-talet. Altaruppsatsen utfördes 1772 och består av en målning av kristi himmelfärd innesluten i ett ramverk gjort i en blandning av enkel rokoko- och barockstil, vid sidorna fanns fram till 1975 voluter och figurer föreställande tron och hoppet, upptil kröns altaruppsatsen av en strålande Jehovasol. Altaret av tegel och altarringen med genombrutet skrank av trä byggdes 1754. Orgelläktaren upptar hela den bakersta travén i den smala kyrkan. Även läktaren är byggd på 1700-talet men har sedan utvidgats, läktarbarriären är antagligen ursprunglig. Orgelfasaden härstammar från 1854 och har en för folklig empir typisk ytverkan med sin många smala pipor, formerna är tydliga med skarpa gränser mellan det runda överstycket och raka avslutningar åt sidorna. Orgelverket är från 1903 men har senare byggts om. Nuvarande slutna bänkinredning i 1700-talsstil är från 1947 års restaurering. Den föregicks av öppna bänkar med öppna sidor som 1888 ersatte en

äldre sluten bänkinredning. Predikstolen är ytterligare ett exempel på inredningsdetaljer i grov och enkel men charmig barockstil, korgen är fyrsidig med avskurna hörn och har en förgylld skuren genomsiktig dekor på framsidan, ljudtaket kröns av en grov fristående bemålad dekor.

Snickerierna hålls också samman av färgsättning i gemensam kolorit, bänkar, läktarens undersida och innerdörrar under läktaren är brunmarmorerade med blå detaljer, övriga snickerier går i blå toner med röda och bruna fält samt förgylld dekor.

Golven är brädgolv i hela långhuset samt sakristia och vapenhus vilket bidrar till en ombonad atmosfär. Golven har förnyats vid varierande tillfällen. Vapenhusets golv är antagligen från 1820-talet och har liksom vapenhuset i övrigt stora upplevelsevärden genom den patina som rummet har fått behålla då det utnyttjas sparsamt.

2.3 Kyrkogården

Kyrkogården är öppen, med ett trädbestånd som har förnyats under senare tid. Inslagen av moderna sorters växtlighet är få. Entrén ligger i väster och utgörs av en grind med smidesgrindar märkta 1834 satta på grindstolpar av slåthuggen gråsten märkta 1872. Det går även att komma in på den nya kyrkogårdsdelen söder om ekonomibyggnaden. Gravarna är övervägande från de senaste årtiondena, men ett antal äldre gravar finns varav även några grustäckta. Mot norra delen av kyrkogårdsmuren står äldre borttagna gravvårdar.

Kyrkogården består av en äldre och en yngre del, den äldre är oförändrad till storlek åtminstone sedan 1600-talet. Utvidgningen med en ny del gjordes 1981. Den äldre kyrkogården omgärdas av en kallmurad gråstensmur och den yngre delen av lövhäckar.

2.4 Kulturhistorisk karaktäristik och bedömning

Husby-Sjuhundra kyrka har byggts ut i vid flera tillfällen men har tydliga drag kvar från den ursprungliga romanska gråstenskyrkan. Spåntak bidrar exteriört till upplevelsen av ålder. De många utbyggnadsstegen har skapat en rik byggnadshistoria. Genom att kyrkan har byggts ut på längden är den ursprungliga romanska kyrkan fortfarande tydligt framträdande. Klocktornet är särpräglad och är ett av flera särpräglade klocktorn eller klockstaplar i trakten som tillsammans också utgör exempel på en lokal tradition och hur den utvecklas. Interiört är mer märkbar fast inredning som bänkar, predikstol och altare väl sammanhållna och bidrar till ett kyrkorum med tydlig karaktär från 1700-talet. Det finns även annan mer anonym inredning som förtjänar att uppmärksammas då de är viktiga dokument över hantverkförhållanden och byggnadstekniska lösningar genom tiderna. Detta gäller delar som pärlspontpanel i vindfånget, fönstersnickerier i sakristian och inredningen i vapenhus och torn.

Att särskilt tänka på vid användning och förvaltning av kyrkoanläggningen och byggnaderna

- Husby Sjuhundra kyrka är tillbyggd i många steg vilket skapat en arkitektoniskt särpräglad kyrka som är rik på information och upplevelser. Exteriört kan de olika byggnadsstegen avläsas tydligt i murarna och i detaljer som återanvända grundstenar, hörnstenar, fogar mm.
- Klocktornet byggt på södra sidan av kyrkan är en ovanlig lösning och är dessutom en variant bland andra ovanligt utformade klockstaplar vid kyrkorna i trakten.
- Interiören är ett tydligt exempel på hur medeltida kyrkomiljöer omskapades under 1700-talet med fler och större fönster, vitlimmade väggar och nya snickerier i klassicistiska stilar.

- Trägolvet som ligger i hela kyrkan bidrar till ett ombonat kyrkorum och visar även hur kyrkor kunde underhållas med begränsade resurser.
- Figurerna Tron och Hoppet på altartavlan kan gärna sättas tillbaka.
- Kyrkogården är vackert belägen och har bevarat sin äldre del ända in i sen tid, tydligt avgränsat mot den nya krykogård som anlades 1981.

2.5 Källor, litteratur och övriga uppgifter

- Antikvarisk topografiska arkivet, Riksantikvarieämbetets, RAÄ resp Kungliga byggnadsstyreslen, KBN, Stockholm
- Bonnier, Ann Catherine. Kyrkorna berättar; Upplands kyrkor 1250-1350, Upplands fornminnesförenings tidskrift 51, Uppsala 1987
- Wilcke-Lindqvist, Ingeborg. *Sveriges kyrkor, Uppland band V, halvband 2*. Stockholm 1961
- Hagman, Svante. Husby-Sjuhundra : Bilder från en bygd under 800 år. Stencil, u å
- Rikets allmänna kartverks arkiv. Internet Lantmäteriets historiska kartor. Häradsekonomiska kartan 1902-1906, blad Rimbo